

PRAVNO ISTORIJSKA DIMENZIJA DRUŠTVENIH NAUKA

Mirjana Zorić¹, Valentina Jovanović²

doi:10.5937/Oditor1803129Z

Izvorni naučni rad

UDK: 303.63

Apstrakt

Predmet istraživanja svih društvenih nauka je društvo. Međutim, kao jedna kompleksna oblast, u svom istraživačkom opusu crpi još mnoštvo dodatnih elemenata i aspekata koji će predstavljati predmete izučavanja drugih nauka.

Upravo u njihovoj metodološkoj usmerenosti se ogledaju razlike prava, istorije i drugih društvenih nauka i vremenskim kordinatama, tj. istorijsko-pravnom dimenzijom se one diferenciraju od ostalih apstraktnih formi proučavanja.

Ključne reči: društvo, metodološka usmerenost, istorijska pravna dimenzija

JEL: P31, K10

Uvod

Kako se za pojedine oblike ljudskog (društvenog) života interesuje istorija, u težnji da svom proučavanju da vremensku komponentu i istorijski ga dimenzira, odnosno u kordinatama vremena i prostora, tada govorimo o posebnim društvenim naukama, tj. posebnim disciplinama pravne i istorijske nauke, kao što su socijalna istorija, politička istorija, istorija prava, istorija kulture, ekonomska istorija, demografska istorija i sl.

U odnosu na ostale društvene nauke, uloga istorije da pruži najsveobuhvatniji pristup društva, pa će njen predmet samim tim, biti šireg opsega u odnosu na predmet drugih nauka. Preplitanja u pogledu predmeta i metoda istraživanja su time nezaobilazni segment istraživanja, a aktuelnost, kompleksnost i višedimenzionalnost pravno-istorijskih disciplina čine je približno srodnim naukama poput sociologije, političke nauke, ekonomske nauke, filozofije, psihologije i sl.

¹ dr Mirjana Zorić, redovni profesor, Visoka škola za menadžment i ekonomiju, Kragujevac, zorimirjanamira@gmail.com

² Tina Jovanović, master prava, asistent, Visoka škola za menadžment i ekonomiju, Kragujevac, e-mail: valentinajovanovic15@icloud.com

Istorijski razvoj društva

Prošlost koju historičari pokušavaju da rekonstruišu menjala se i razvijala u zavisnosti od promena i načina privređivanja, međuljudskih odnosa, verovanja, ubeđenja, načina života i kulture. Istorija kao takva, pokušava da odgonetne razlike i razvoj društva od starog veka ili antičkog doba, srednjeg i novog veka, pa sve do savremenog doba. Uočavanjem većih prekretnica u razvoju ljudske civilizacije od praistorije, pa nakon pronalaska pisma – istorije, nailazimo na različite segmente kulture svojstvene tim periodima i težimo ka korenima onog društvenog sveta s kojim se suočava današnjica.

Reč pravo je istorijska pojava³ i ima više značenja. Izvedena je iz latinske reči *directum* (čiji je koren isti sa drugim latinskim rečima: *regere* – vladati, *rex* – vladar, *regnum* – vlada ili vlast, *regula* – pravilo.) Ove reči ukazuju na pravilo ponašanja, povezane su sa idejom vlasti, ali ne i sa sadržinom prava (Lukić, Košutić, 2006). Društvena zajednica ne može da obezbedi svoje postojanje, funkcionisanje i opstanak, bez društvenih pravila, a s obzirom na njenu složenost, postoji mnoštvo tih pravila. Pri tome, treba razlikovati društvena pravila (norme) od prirodnih zakona, koji su objektivni, deluju na materiju u prirodi i nezavisno od volje ljudi (Dabić et al. 2018).

Početak 19. veka karakteriše razvoj istorije kao posebne društvene nauke koja na osnovu empirijskih i sistematskih istraživanja crpi saznanja o svom predmetu interesovanja. Kao društvena i humanistička nauka, naziv je dobila po grčkoj reči *historia*, što znači „znanje stečeno slušanjem i raspitivanjem“ i kao takva, ima zadatak da pruži odgovore od nastanka nacionalne države, na temelju raznih teorijskih polazišta i istraživačkih postupaka.

Veza sa predmetima društveno političkih, ekonomskih i međunarodnih odnosa zasniva se na činjenici da oni predstavljaju osnovu iz koje proističe organizacija i funkcionisanje sistema nacionalne bezbednosti. Svako društvo ima svoje osnovne vrednosti i interese na kojima počivaju njegov opstanak i razvitak. Te vrednosti su uslovljene karakterom društveno ekonomskih odnosa, odnosno pravnom i političkom nadgradnjom. Otuda svako ugrožavanje tih interesa, pojedinačno ili ukupno, predstavlja i istovremeno ugrožavanje datog društva, njegove stabilnosti, suvereniteta i prosperiteta (Stajić, Lazić, 2015).

Na polazištu modernih nauka, čije temelje postavlja usvjanjem glavnih parametara modernih nauka; 1) predmet proučavanja je objektivno data stvarnost koju treba i koja se može saznati, 2) uslov za sticanje saznanja su istraživanja izvedena na osnovu strogog poštovanja naučnog metoda i 3) rezultati moraju da čine

³ Nastanak prava kao istorijske pojave, vezuje se za nastanak ljudskog društva. Nauka o pravu, pojavila se mnogo kasnije od pojave prava i to najpre u krilu religijske i filozofske misli.

empirijski stečena znanja, (Mitrović, 1983) istorijska nauka je uspela da izgradi sadržajem bogata znanja i istorijske predstave, da otkrije, obeleži i obradi mnogobrojna istorijska pitanja i problemske tačke i da ostvari plodan proces stalnih dopunjavanja i usavršavanja saznanja o istoriji (saznanja istorije). Time je ona u potpunosti oblikovala svoju posebnost u okviru historiografije, stekla visok prestiž (tako da je posala najznačajnija historiografska grupa i učinila je čak, da spontano postane sinonim za historiografiju) i jasnije odredila svoje mesto u sistemu nauka. Na taj način izrasla je i u posebno i snažno izvorište istorijske svesti savremenog društva i stekla vidnu društvenu ulogu“ (Mitrović, 1983).

Ako se pažljivo osvrnemo na Ciceronov citat, koji nam poručuje da je istorija svedok vremena, svetlo istine, život pamćenja, učiteljica života, glasnik starine (*Historia (est) testis temporum, lux veritas, vita memoriae, magistra vitae, nuntia vetustatis*), ili do proste u narodu rečene „Čovek se uči dok je živ i na tuđim greškama“, dolazimo da saznanja da naše savremenije doba i putevi, počiva na vremenu raznovrsnih škola i pravaca, od davnina, pa učiteljica života nije bezrazložno na pijedastalu izučavanja.

Mnoštvo istorijskih događaja koje izučavamo katkad iz fotelje, često šalju poruku svojim tumačima, kako i zašto je došlo do preokreta i šta je uticalo na ljudsku pomamu i nesnađenu objektivnost utemeljenu u ljudskoj prirodi. Pokušajima da dođemo do odgovora kako i zašto, gubimo iz svesti individualnost svakog događaja, koji priča priču i uvlači nas duboku u srž problema i obrta, koji istražujemo. Posebnost, svakog od njih i nijansirana sličnost, tj. zajedničke osobine, čine upravo i smisao istorijskih interesovanja. Njihova analiza, sublimirano ukazuje na korene zapečaćene u prošlosti i šta učiniti, koju meru predostrožnosti preuzeti, da bi se stepen ponavljanja sveo na minimum. U tom pogledu, ako se bar neki elementi u istorijskim događajima ponavljaju, moguć i očekivan je njihov kontinuitet. Kada, u kom slučaju, bi istorija svoj nezaustavljiv tok, vodila i ponavljala celovitim događajima, pojavama (nedovršeni procesi, pojave dugog trajanja), a ne samo manje više sličnim elementima, tada bi nas njena mistična priroda uvlačila u svoj svet iscrpnom analizom pouka koje nam postavlja pred sud, čime bismo izbegli negativna, a svesno afirmisana iskustva. Naša učiteljica života, budi istorijsku svest upornim vraćanjem tragovima i putevima kojima se ređe ide i ponavlja se, jer i te kako imamo šta još naučiti, u onom pravcu u kojem gledamo, a ne vidimo.

Činjenica da se događaji i pojave vrlo često ponavljaju ukazuje, kako ističe Đ. Šušnjić (1973), „da je broj mogućnosti da se one dese na drugačiji način prilično ograničen“. Kako kažu, ništa se ne zbiva, što se već nije zbilo. Profesor Todor Vulić (2011), u svojim delima ističe da su istorijski procesi predodređeni prošlim zbivanjima, a matematička, statistička metoda, nepogrešivo predviđa tok budućih sadržaja. U koliko bi se malo bolje zagledli, primeti li bi da naš istorijski produkt

nije slučajan i da se određeni obrasci ponavljaju u ljudskim zajednicama, na ovaj ili onaj način i u svom istorijskom razvoju prolaze kroz nekontrolisane i ciklične procese. Po nekim teorijama, istorijski proces je kružan i nepovratan, pa time i zakonomeran, odnosno budućnost je predodređena dešavanjima iz prošlosti. Prema antičkim misliocima, budućnost nije ono što će tek doći, već ono što će se vratiti (Vulić, 2011).

Uloga društvene i humanističke nauke, kakva je istorija, povlači sa sobom niz pitanja i funkcija, prosvetiteljsko – vaspitnih, emancipatorskih, uspostavljanje identiteta „jedinske, grupe ili čitavog društva sa samim sobom“ (Koka, 1994) i dr. odnosno da li i u kojoj meri ovako funkcionalno određenje istorije odgovara ili dijametralno protivreči osnovnim načelima nauke uopšte, a time i istorijske nauke.⁴ U tom svetlu, možemo razumeti tezu da je istorija nauka koja pomaže oblikovanju budućnosti (Petranović, 1997).

Paralelno sa razvojem društva i uopšte države, tokom duge istorije, razvijalo se i pravo. Taj razvoj je praćen nizom društveno ekonomskim zbivanjima, najpre u jednoj primitivnoj zajednici, a zatim i u potpuno razvijenoj državi sa kompletnim aparatom prinude. Stoga je jasno, zašto je i samo pravo evoluiralo od jednog primitivnog do razvijenog prava (Ignjatović, 2013), koje će poslužiti kao uzor u izgradnji savremenog.

Istorijsko interesovanje polazi od metodološkog i antropološkog značaja

Metodološki značaj – Društvene pojave i procesi i pravilno razumevanje društvenih događaja podrazumeva njihovo praćenje i posmatranje kroz tri aspekta: 1) kako su se oni odvijali u prošlosti 2) njihova manifestacija u sadašnjosti 3) očekivanja u budućnosti. U istorijskoj metodologiji, povezivanje prošlosti, sadašnjosti i budućnosti ukazuje na relativnost tih kategorija, jer se one predaju prošlosti, a nastaju nova sadašnjost i budućnost. Shodno tome, društvene pojave, da bi postale što adekvatnije objašnjene i razumljive, treba posmatrati kombinovanjem istorijskog (vremenskog), strukturalno – funkcionalnog i antropološkog pristupa.

„Ako su svi uzroci glavni uzroci društvenih događaja u prošlosti, svaki narod bi bio samo produžetak onog koji mu je prethodio i razna društva bi izgubila svoju individualnost, da bi jedino opstali razni trenuci jednog jedinog istog razvoja“, (Dirkem, 2012) pa Sušnjić (1973), u tom smislu, ističe da „Istoriju treba uvažavati, ali ne i obožavati“.

⁴ Istorija u smislu pre – naučne tradicije, ističe Jirgen Koka, može biti nosilac takvog uspostavljanja identiteta – kao što bi se moglo pokazati na funkciji legendi i mitova ili na upotrebi spomenika, što se ne može (ili ne bi trebalo) dovoditi u vezu sa funkcijom naučne historiografije.

Antropološki značaj – Potpunija percepcija društvenih događaja i procesa, se dobija razumevanjem da 1) sadašnje njihove mogućnosti predstavljaju samo jednu od mnogih njihovih mogućih potencija koje su se opredmetile; 2) su postojale druge mogućnosti, koje se nisu realizovale. Činjenica da su se u istoriji događale često negativne mogućnosti, koje su se mogle izbeći, uz više dobre volje i samosvesti istorijskih subjekata, razumevanjem pojedinih činioca istorijskog razvoja, kao i uticanjem na istorijsku svest i pronalaženjem odgovora kako da utičemo na istorijski tok i razvoj, shodno Milsu, jedino ćemo tako biti u stanju da saznamo dokle ljudska sloboda može ići i kakav je njen stvarni smisao“ (Mils, 1964).

Istorija i društvene nauke

Početak međusobnog usklađivanja i povezanosti, istorije i društvenih nauka karakteriše period nakon Prvog svetskog rata i delovanje osnivača časopisa „ANNALES“ i škole francuskih istoričara „analista, Anri Bera i Anri Pierna, kao i Mark Bloha i Lisjen Fevr“. Otvaranje prema društvenim naukama predstavljalo je je jedno od osnovnih obeležja reforme u istorijskoj nauci koju su želeli da izvedu „analisti“ i njihovi sledbenici. Upravo, istorija se odnosi na akademsku historiografiju, koja koristi priču kako bi ispitala i analizirala niz prošlih događaja i objektivno utvrdila obrasce uzroka i posledica koje ih određuju.

Karakteristika društvenih nauka jeste upravo njihov temeljan pristup razumevanju čovekovog sveta koji ga okružuje, znakova i jezika koji nam otkrivaju misli i namere ljudi i grupacija koje su predmet našeg proučavanja. Kao takve, prouzrokuju i niz raznovrsnih društvenih posledica koje naučnici uzimaju u obzir prilikom formulisanja svojih teorija. Opasnost neograničene moći, neutemeljene na principima, kako je isticao Tacit, je pokazatelj da stepen društvene i istorijske svesti od davnina, je imaginaran, a zatvoren proces pojedinca i da njihovi unutrašnji podsticaji i te kako treba biti podvrgnuti analizi, jer predstavljaju polaznu dodirnu tačku sa spoljnim svetom, koji ostaje zatečen manifestom istih onih događaja koje smo iskusili, samo u drugom obliku.

Odnos istorije i društvenih nauka, kojom su se bavili naučni poslenici od „analista“ do savremenih rasprava, u osnovi determinišu njihovi ciljevi, predmet proučavanja i metodologija. Polazeći od cilja istorijske nauke, da preko „sakupljenog znanja svara saznanje o prošlosti, koje se ne iscrpljuje u prošlosti već služi razumevanju sadašnjosti“ (Vuksanović Anić, 1971) i „predviđanju“ budućnosti, možemo govoriti o prvoj i osnovnoj odrednici (istorijska dimenzija) koja odvaja istorijsku od ostalih društvenih nauka.

Istorijska dimenzija društvenih pojava i procesa (Delećić, 2003), nam pruža celovito sagledavanje ove dimenzije društvenog života i upravo ono što razlikuje istoriju od drugih društvenih nauka je specifičan i vremenski pristup i ugao

sagledavanja društvenih pojava i procesa, do kojeg dolazimo poređenjem predmeta ove i drugih društvenih nauka (Milojević I, Pejić D., 2010).

Razlika istorije i sociologije

Društvo je predmet izučavanja i istorije i sociologije, ali suštinske razlike u metodološkom pristupu su ono što razdvaja ove dve nauke: 1) konkretnost ovih nauka, 2) njihova usmerenost i 3) odnos prema vremenu kao jednoj od bitnih dimenzija društvenog života.

Istorijska nauka je usmerena ka prošlim događajima, za razliku od sociologije koja je orijentisana na istraživanja savremenih događaja i pojava, dok je istorija proučavanje onoga što se dogodilo u određenom vremenskom period na određeni način, u relativno neponovljivim okolnostima. Sociologija se bavi onim što je opšte, zakonito, što se ponavlja i nije samo događaj, već je ustanova, tendencija ili zakon (Šušnjić, 1973).

Svakako, pokušaji formalnog razgraničenja istorije i njoj najrodnijih nauka (sociologije, politikologije, prava i dr.) prema periodu proučavanja ne dezavuišu argumentaciju protivnika “prepuštanja savremenog perioda isključivo političkim piscima”, kojom se ovi suprotstavljaju povlačenju istoričara iz “predvorja savremenog života” (Petranović, 1984).

Istorijski pogled na istorijske nauke

Ono što se danas naziva “novom istorijom” (nouvelle histoire) utemeljeno je tek pošto su Lisjen Fevr i Mark Blok 1929. U Strazburu počeli da izdaju časopis “Anali”. Osnovni zadatak bio im je da istorijsku nauku izvedu iz rutine. Navođenjem nekih od niza dilema aktuelne istorije, nauka se pre svega postavlja kao potreba modernizacije. Bavljenje savremenom istorijom podrazumeva i niz objektivno prisutnih problema, počev od utvrđivanja “saznajnih granica” do metodoloških pretpostavki istraživanja ove oblasti. Petranović smatra da predmet istorije čine “završeni i neponovljivi događaji” i da analogno tome “savremeno doba samo svojim završenim procesima i događajima pripada istoriji.”

Razvijanje društva i društvenih nauka, istorijskoj nauci donelo je i tematsko proširenje koje sa sobom nameće i problem upućenosti istoričara u razne naučne oblasti u radu sa temama koje podrazumevaju interdisciplinarni pristup u istraživačkom postupku, naročito u proučavanjima složenijih tematskih celina ili pojava koje imaju za cilj pisanje novih istorijskih sinteza. Rezultati istorijskih istraživanja, moraju ići u korak sa ostalim društvenim naukama i kombinovati njihove metodске postupke, a zatim svoj sopstveni prilagoditi unutrašnjim analizama pojedinca koji će ih spoznati i doživeti instrumentalnu vrednost pravila metodologije, u postupku saznanja.

Uzajamna povezanost društvenih nauka

Povezanost društvene nauke i istorije proizilazi iz toga što sve društvene pojave imaju svoju istorijsku dimenziju. Zbog toga, najpotpunije naučno objašnjenje i adekvatan prikaz pojedinih pojava, procesa i generalno društvenih odnosa, dobićemo upravo s aspekta njihove istorijske dimenzije. Proučavanjem i upotrebom činjenica i podataka⁵, primenom naučno metodoloških postupaka (Vasiljević et al. 2016), na putu do verifikovanih naučnih rezultata (Dekanski et al. 2017), saznanja do kojih smo došli i metodološka iskustva istorijske nauke, postaju primarna vrednost mnogim naukama o društvu.

Saznanja koja su produkt istorijskog proučavanja (Kartag-Odri, 1993), manifestuju se u tri osnovna vida koja moraju biti obuhvaćena prilikom istraživanja, s tim da se mogu i osamostaliti, u zavisnosti da li se radi o istraživanjima koji teže ograničenim ciljevima: 1) utvrđivanje činjeničnog stanja o stvarnim tokovima istorijskih zbivanja 2) s obzirom na to da se istorijski događaji uvek odvijaju uz postojanje određene svesti o njima, ispitivanje ove svesti predstavlja takođe cilj istorijskih istraživanja 3) istorija proučava pojedine događaja i procese i kao moguće sadržaje kasnijih istorijskih stanja.

Zaključak

Ponašanje pojedinca i društvenih grupa se ne može u potpunosti razumeti ukoliko se ne upozna njihova istorija. Stalni rast društvenih i političkih jedinica, u kojima se okupljaju ljudi, sve do danas, ukazuje na ogroman zadatak prilagođavanja stvarnim uslovima našeg doba. Naša današnja odanost društvenoj zajednici, naše shvatanje solidarnosti i srodnosti građana jedne iste države, u najboljem slučaju predstavljaju nešto privremeno. Istorija jeste prikazivanje uzroka i početka i ne sme da bude ništa drugo. Kako kaže Dž. H. Robinson "Pronalazak činjenice koliko je grdno staro čovečanstvo, prikazuje u novom svetlu naš sadašnji položaj, naš odnos prema prošlosti i naše izgleda za budućnost".

Zbog svoje specifičnosti kojom pristupa svom predmetu, istorija kao samostalna društvena nauka, prilikom izučavanja ove dimenzije društvenog života, podiže nivo svesti o kulturi, poreklu, običajima, standardima i pre svega korenima i neguje tradiciju i razvoj parametra vrednosti društva ispitujući svaki njegov aspekt, u postanku. Svrha teorija je višestruka, od objektivnosti stvarnosti, izoštrenosti pojava i proširenje studijskog područja, kao i smernica do potpunijeg uobličavanja rezultata.

⁵ U svojoj knjizi „Istoričar i savremna epoha“, B. Petranović razlikuje istorijsku činjenicu i „istoriografsku činjenicu“ (tumačenje događaja od strane istoričara) koje se u krajnjoj liniji ne moraju slagati. Dakle, u pitanju je činjenica kao objektivan predmet saznanja i njeno „naučno konstruisanje“, odnosno tumačenje od strane istoričara“.

Regulisan sistem društva u kojem se, bavimo, ali i ne predajemo prošlosti, puno jedinstvo naroda i kulturno učešće u zajednici savremenog sveta, moguće je postići, poznavanjem problema i metodologije svojih posebnih istraživanja u okvirima pojedinih društvenih nauka, uz istovremeno korišćenje istorijskih podataka, postupaka i tehnika.

Pravna nauka i istorijska nauka, kao njena podvrsta, pruža sistematizovano izlaganje o pravilima i principima koji uređuju određenu vrstu društvenih odnosa, analizu odnosa između različitih pravila i principa unutar sistema, otklanjanje protivrečnosti između njih i eventualno poželjna rešenja društvenih odnosa.

Da li je ono što se dogodilo u istoriji i moralo tako biti? Sen Simon je poručio Francuskoj revoluciji : “Ja joj zameram ne za ono što je bila, nego za ono što je mogla da bude.”

Literatura

1. Dabić, Lj. Spirović Jovanović, L. (2018) Poslovno pravo, Ekonomski fakultet, Centar za izdavačku delatnost, Beograd
2. Dekanski, A., Drvenica, I., Nedić, O. (2017). Kako recenzirati naučni rad. *Zaštita materijala*, 58(3), 259-270.
3. Delečić, Z. (2003). Problemi nastave istorije u izmenjenim društveno-političkim uslovima. *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Prištini*, (34), 201-211.
4. Dirkem, D.E. (2012). *Pravila sociološke metode*. Mediterran publishing, Novi Sad
5. Ignjatović, M. (2018). *Rimsko pravo*, Medivest KT, Niš
6. Kartag-Odri, A. B. (1993). *Pravo i istorija*. Anali Pravnog fakulteta u Beogradu, 41(1-2), 136-144.
7. Koka, J. (1994). *O Istorijskoj nauci: ogledi*, Srpska književna zadruga, Beograd
8. Lukić, R., Košutić, B. (2006) *Uvod u pravo*. Pravni fakultet Univerziteta, Izdavački centar : Službeni glasnik, Beograd
9. Mils, R. (1964). *Sociološka imaginacija*. Savremena škola, Prosveta, Beograd
10. Milojević, I. Pejić D. (2010). *Knjigovodstvo i njegov razvojni put*, *Oditor - časopis za Menadžment, finansije i pravo*, 1 (1), 10-17.
11. Mitrović, A. (1983). Sedam teza o mestu i ulozi istorijske nauke u istorijskoj svesti, *Marksistička misao: Marksistički centar CK SKS, Beograd*, str. 3-19.
12. Petranović, B. (1984). *Istoriografija I revolucija*, Prosveta, Beograd
13. Petranović, B. (1997). *Istoričar i savremena epoha*, Univerzitet Crne Gore Podgorica
14. Stajić, Lj., Lazić, R. (2015). *Uvod u nacionalnu bezbednost*, Akademija za nacionalnu bezbednost : Službeni glasnik, Beograd

15. Šušnjić, Đ. (1973). Kritika socološke metode, Gradina, Niš
16. Vasilijević, D., Sudžilovski, D. (2016). Uticaj naučnoistraživačkog rada na profesionalni razvoj univerzitetskih nastavnika i kvalitet nastavnog rada. Godišnjak Pedagoškog fakulteta u Vranju, (7), 139-152.
17. Vuksanović Anić, D. (1971). Istorija I društvene nauke. Beograd
18. Vulić, T. (2011). Istorija koja se ponavlja, Dijamant print, Beograd

LEGAL HISTORICAL DIMENSION OF SOCIAL SCIENCES

Mirjana Zorić⁶, Tina Jovanović⁷

Summary

The subject of research in all social sciences is society. However, as one complex area, in its research opus, it draws a lot of additional elements and aspects that will represent subjects of the study of other sciences.

It is precisely in their methodological orientation that the differences of rights, history and other social sciences and time coordinates, ie. by the historical-legal dimension they differentiate themselves from other abstract forms of study.

Key words: society, methodological orientation, historical legal dimension

Datum dolaska (Date received): 03.10.2018.

Datum prihvatanja (Date accepted): 10.12.2018.

⁶ Mirjana Zorić, Ph. D., full professor, High School of Management and Economics, Kragujevac, zorcmirjanamira@gmail.com

⁷ Valentina Jovanović, M.A., Assistant, High School of Management and Economics, Kragujevac, e-mail: valentinajovanovic15@icloud.com